

TOPICA PROPOZIȚIILOR DIN LIMBA ROMÂNĂ CONSTRUIE CU COMPLEMENT DIRECT

Sanda Misirianțu

Lector univ., dr.,

catedra de filologie slavă a Universității Babeș-Bolyai din Cluj Napoca (România)

Lucrarea *Topica propozițiilor din limba română construite cu complement direct* își propune o evidențiere a situațiilor de topică pe care le înregistrează propozițiile din limba română construite cu complement direct. Sunt analizate situațiile în care acest tip de complement este amplasat preverbal, postverbal sau în poziție de contact cu regentul său. Constatăm că variantele distribuționale sunt influențate în mare măsură de elementul regent al acestui tip de complement.

Cuvinte-cheie: limba română, complement direct, topică, expresivitate, variante distribuționale.

1.0. Realizând cu termenul regent o legătură subscrisă relației de subordonare, complementul direct poate avea ca termen regent un verb tranzitiv (/Au observat **rezultate**./), o locuțiune verbală tranzitivă (/Au băgat de seamă **rezultatele**./) sau o interjecție predicativă cu conținut verbal tranzitiv (/Iată (uite) **rezultatele**./; / Pofim (na) **cartea**!/) Există situații când elementul regent al complementului direct este subînțeles. Acesta poate fi subînțeles *total* (/Părinții **l-au învățat** a vorbi, iar bunicii *a citi*./) sau *parțial*: **Cheamă-i pe toți**, numai *pe el* nu [*il chema*] [Observăm, în ultimul enunț, că odată cu omiterea regentului e inactivată utilizarea formei neaccentuate a pronumelui personal în a doua secvență].

1.1. Înainte de a discuta topica propozițiilor ce au în componență complement direct, propunem o scurtă trecere în revistă a modalităților de exprimare a acestuia. Astfel, complementul direct din limba română se exprimă prin:

(1) substantive propriu-zise sau provenite din alte părți de vorbire, în acuzativ fără prepoziție: /Ea rezolvă **problema**./; /El a primit **un zece**./; /I-a luat **răul** cu mâna./; /A preferat **un însă**./;

(2) pronume în acuzativ fără prepoziție: /L-a primit./; /Ea rezolvă **orice**./; /Nu a aflat **nimic**./; /Se aranja./; observăm antepunerea obligatorie a pronumelor personal și reflexiv.

(3) numeral în acuzativ fără prepoziție: [S-au publicat articolele.] El a scris **trei**.

(4) substantiv în acuzativ precedat de morfemul **pe**: /Îi sfătuiește **pe prieteni**./;

(5) pronume în acuzativ precedat de morfemul **pe**: /Sfătuia **pe oricine**./; /Nu vede **pe nimeni**./;

(6) numeral în acuzativ precedat de morfemul **pe**: /Îi știe **pe doi**./; /A cunoscut-o **pe prima**./;

(7) forme verbale la moduri nepersonale: /Știa **a desena**./; /Aude **sunând**./; /Are **de învățat**./.

În construcții afective complementul direct poate fi exprimat prin substantive nearticulate precedate de prepoziția **la**: /Am văzut **la lume**!./; /Am aflat **la noutăți**!./ (în rusă este utilizat genitivul: /наслушаться **новостей**/). Un astfel de complement este situat în postpoziția verbului.

Situații aparte de exprimare a acestui tip de complement sunt reprezentate de construcțiile infinitivale nominale (1) și de construcțiile infinitivale relative obiective (2) [Constantinescu-Dobridor 1998, 193]:

(1) /El caută **a fi silitor**.;/ /Începea **a fi elegantă**.;/ /Știa **a se face plăcută**.;/ /Voi încerca **a deveni obiectivă**./. În topica neutră stilistic, enunțurile se construiesc după modelul: (S) + P (verb tranzitiv) + C^D (verb copulativ la infinitiv + nume predicativ).

(2) În această situație, regentul complementului direct este verbul tranzitiv **a avea**, urmat de pronume relative (/Are **ce mânca**./) sau adverbe relative (/Are **unde sta**./), urmate de un verb la infinitiv [Vezi: Guțu Romalo Valeria 1973, 157].

1.2. Situațiile de topică a complementului direct pot fi puse în discuție și în funcție de calitatea elementului regent al acestui tip de complement. Când determină o interjecție (predicativă sau onomatopeică), este posibilă o singură variantă distribuțională a complementului direct: având o poziție fixă, acesta este amplasat întotdeauna în postpoziția regentului său: /**Iată muntele**.;/ /Ea **pleosc o palmă** peste cap, iar el **buf un pumn** în față./. Când determină un verb sau o locuțiune verbală, complementul cunoaște două modalități de distribuție. În topica obișnuită este postpus elementului regent, iar în topica expresivă este antepus acestuia:

topică neutră stilistic – V + C^D:

/Caută **meditator**.;/ /A invitat **personalități**.;/ /Studiază **documente**.;/ /N-a aflat **nimic**.;/ /Bagă de seamă **pe oricine**.;/ /A terminat **de învățat**.;/ /Și-a adus aminte **lecția**./;

topică expresivă – C^D + V:

/Meditator caută.;/ /Personalități a invitat.;/ /Documente studiază.;/ /Nimic n-a aflat.;/ /Pe oricine bagă de seamă.;/ /De învățat a terminat.;/ /Lecția și-a adus-o aminte.//

Topica fixă a complementului direct exprimat prin pronume poate fi constatată după verbe la gerunziu și la imperativ. Astfel, acesta se află în postpoziția verbului la forma afirmativă a imperativului și la gerunziu (ambele forme) și este amplasat preverbal la forma negativă de imperativ:

postpunere: V + C^D: /Te rog, **spune-o**./ /(Ne)**spunând-o**, ai de câștigat./

antepunere: C^D + V: /Te rog, **nu o spune**./

De asemenea, poziție fixă are complementul exprimat prin pronume și în componenta infinitivului: este amplasat întotdeauna între elementele verbului: /Știa a **mă trimite**./.

Există situații când nu toate formele de persoană se subordonează aceluiași tip de distribuție (ca în situațiile de până acum). De exemplu, la indicativ perfectul compus, complementul direct exprimat prin pronume personal de persoana a III-a, genul feminin, numărul singular face excepție: este amplasat în postpoziția verbului, spre deosebire de celelalte forme de gen și număr:

C^D+V: /**M-a trimis**.;/ /**Te-a trimis**.;/ /**L-a trimis**.;/ /**Ne-a trimis**.;/ /**V-a trimis**.;/ /**I-a trimis**.;/ /**Le-a trimis**./;

V + C^D: /A trimis-**o**./.

Aceeași situație se regăsește la condițional-optativ, timpurile prezent și perfect:

C^D+V: /**M-ar trimite**.;/ /**M-ar fi trimis**./;

V + C^D: /Ar trimite-**o**.;/ /Ar fi trimis-**o**./.

1.3. Complementul direct poate fi **anticipat** sau **reluat** cu ajutorul formelor neaccentuate de acuzativ ale pronumelor personale sau reflexive:

C^D anticipat: /**L-a atenționat pe elev**./

/**Se recunoaște pe sine**./

C^D reluat: /**Pe prieteni îi așteptam.**/

/**Pe ei se recunoșteau.**/

Observăm că atunci când este antepus verbului de care este legat, complementul direct înregistrează o dublă apariție: este reluat prin forma atonă a pronumelui: /**Pe colege le vedea.**/; /**Pe ele le atenționa.**/; /**Pe sine se admira.**/; /**Tabloul îl veți admira.**/; /**O carte o va citi** chiar astăzi./.

Așadar, complementul direct este în mod obligatoriu reluat prin forma atonă a pronumelui, atunci când este realizat cu morfemul **pe** și este antepus termenului regent (/Pe **studenți îi** acceptase./; /Pe **Victor îl** știau./; /Pe **toți i-a** înștiințat./; /Pe **dumneavoastră v-au** uitat./), precum și atunci când se exprimă printr-un substantiv articulat cu articol hotărât, având verbul în postpoziție: /**Muzele le-a** vizitat./; /**Candidații i-a** examinat atent./; /**Clujul îl** știa din studenție./.

Remarcăm poziția de contact pe care cele două complemente o realizează, în postpunere aflându-se forma atonă a pronumelui. Dacă predicatul este construit cu negație, aceasta va fi situată între cele două realizări ale complementului direct: /Pe **studenți nu îi** acceptase./; /**Muzele nu le-a** vizitat./. În legătură cu utilizarea lui *pe* (< *pre* < lat. *per*), considerată particularitate caracteristică limbii române, Al. Rosetti observa că acest fapt contribuie la existența ordinii libere: *pe Ion l-am văzut, văzutu-l-am pe Ion* [Rosetti 1945, 42; Vezi și: Al. Rosetti. Limba română în secolul al XVI-lea. – B.: Editura Cartea Românească, 1931. – P. 132].

Aflat în postpoziția verbului, complementul direct se repetă prin anticipare atunci când se exprimă prin substantiv sau pronume cu morfemul **pe** sau înregistrează o singură apariție când este construit fără prepoziție: /**Le vedea pe colege.**/; /**Le atenționa pe ele.**/; /**Se admira pe sine.**/; /**Veți admira tabloul.**/; /**Va citi cartea** chiar astăzi./. În prima situație, construcțional, cele două complemente încadrează forma verbală.

Când complementul direct se exprimă printr-un substantiv însoțit de **pe**, acesta poate fi construit fără anticipare – /**Vedea pe colege.**/, fapt imposibil atunci când este exprimat prin pronume: /* **Vedea pe ele.**/.

Numind cele două posibilități de realizare a enunțului (cu un singur complement, respectiv cu complement direct dublat) "situații de variație liberă", Valeria Guțu Romalo notează că: "preferințele pentru o construcție sau alta variază de la un vorbitor la altul (poate în funcție de regiune)" [Guțu Romalo 1973, 167].

Considerăm că în limba română actuală, în cazul enunțurilor realizate după modelul structural de mai sus, se poate vorbi de tendința de a le construi cu complement direct dublat (Referitor la sintaxa literară românească din perioada 1881–1960, în *Istoria limbii române literare. Privire sintetică*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978, p. 204–205, I. Gheție nota: "O anumită reacție a fost înregistrată împotriva reluării complementului direct și indirect [...] sau împotriva întrebuințării lui *pe* la acuzativ...").

1.4. Topica nu intervine în dezambiguizarea unor enunțuri ca: /**Ascultă copiii.**/; /**Copiii ascultă.**/. Aceasta se rezolvă prin utilizarea morfemului **pe**, care elimină ambiguitatea generată de omonimia dintre subiect și complementul direct: /**Pe copii îi** ascultă./, /**Îi ascultă pe copii.**/. Dacă enunțul are subiect exprimat, /**Educatoarea** ascultă copiii./ sau dacă substantivul este nearticulat /**Ascultă copii.**/, nu se mai pune problema repărării funcțiilor sintactice prin intermediul utilizării morfemului **pe**.

Într-o lucrare publicată postum găsim următoarele precizări aparținând lui N. Drăganu: "În topica logică a limbii române este socotit astăzi, și a fost socotit totdeauna, complement în acuzativ orice substantiv cu formă de nominativ-acuzativ care urmează după verb (SVC). De ex., oricum am intona substantivele în propozițiile *Mama iubește copilul* și *copilul iubește mama*, ori *Vânătorul vede iepure* sau *iepurele*, și *Iepurele vede vânător* sau *vânătorul*, dintre ele numai cel ce ocupă locul întâi poate fi socotit subiect; cel ce urmează după verb este în toate cazurile complement în acuzativ" [Drăganu 1943, 32]. Lingvistul pune în discuție ineficiența intonației în dezambiguizarea funcției sintactice. Dezambiguizarea se poate produce, dar numai dacă accentul intonațional este ajutat de alte mijloace gramaticale: "de articolul pus la subiect: copil *iubește mama* ori iepure *vede vânătorul*; de pronumele aton pleonastic: copilul *îl iubește mama* ori iepurele-*l vede vânătorul*; de prepoziția *p(r)e*: pe copil *îl iubește mama* ori pe iepure *îl vede vânătorul*" [Drăganu 1943, 32].

1.5. Când complementul direct este exprimat prin forma neaccentuată a pronumelor personale și reflexive, acesta este întotdeauna antepus verbului: /**Mă** privea./; /**Îl** sfătuiesc./; /**Vă** atenționa./; /**Se** îmbrăca./.

Dublarea prin forma accentuată se produce doar dacă se insistă asupra complementului: /**Mă** privea **pe mine**./; /**Îl** sfătuiesc **pe el**./; /**Vă** atenționa **pe voi**./.

Topica enunțului cu dublarea facultativă a complementului direct se prezintă astfel: $C^{D1} + (C^{D2}) + P$ – dacă C^{D1} este exprimat prin substantiv articulat cu articol nehotărât, antepus verbului: /**O întrebare** majoră (**o**) reprezintă rezolvarea urgentă a acestei stări./.

1.6. În topica uzuală complementul direct este amplasat în postpunerea regentului său, cu excepția formelor neaccentuate ale pronumelor personale și reflexive, aflate în antepunere. În formulele inversative [Cf. I. Iordan, *Gramatica limbii române*, Editura Cartea Românească, București, 1937, p. 242: referitor la construcțiile populare de tipul *dusu-m-am* și *m-am (tot) dus*, se consemnează: "individuale la început, ele au ajuns cu vremea colective, fixându-se în vorbirea curentă, unde le găsim astăzi și unde nimeni nu le mai simte ca inversiuni"], cliticele sunt intercalate între elementele verbului: /**Văzutu-l**-ai și tu./.

Complementul direct exprimat prin pronume reflexiv este așezat în topica uzuală în postpoziția verbului la imperativ afirmativ (**Astâmpără-te!**; **Așază-te!**) și este antepus la forma negativă (**Nu te astâmpăra!**; **Nu te așeza!**).

În construcții expresive, este posibilă antepunerea complementului direct exprimat prin pronume reflexiv de persoana a II-a, în raport cu verbul la imperativ, forma afirmativă: **Te astâmpără!**; **Te așază!** La forma negativă un astfel de complement direct este amplasat întotdeauna după negația structurii și în fața formei verbale: **Nu te așeza!**

1.7. Complementul direct exprimat prin pronume relative sau interogative este antepus termenului regent: /Nu știu¹/**ce** completează²/. [Depășind sfera intrapropoziționalului, ne situăm, cu acest exemplu, la nivel interpropozițional] /; /**Ce** completezi?/; /**Pe cine** aștepti?/; /**Pe care** s-o caut?/

Interogativa care conține în structura sa un complement direct exprimat prin pronume interogativ se construiește în topica $S + C^D + P$: /El **ce câștigă**?/. Este posibilă și varianta $C^D + P + S$: /**Ce câștigă** el?/. Observăm atât poziția de contact dintre complement și

elementul regent, cât și ordinea fixă a celor două, indiferent de poziția subiectului în enunț. Dacă subiectul este neexprimat, interogativa va avea în deschidere poziția sintactică complement direct: /Ce câștigă?/, într-o topică mai puțin obișnuită, când se accentuează în mod deosebit complementul direct, fiind posibilă postpunerea acestuia în raport cu verbul regent: /Câștigă **ce**?/. Andra Șerbănescu, numind deplasarea cuvântului interogativ "particularitate universală" a enunțului de tip interogativ [Șerbănescu 2002, 165], face specificarea că aceasta poate fi întâlnită în limbile cu topica **V + S + O** sau **S + V + O**, în nici un caz în cele structurate după modelul **S + O + V**.

1.8. O altă situație ce se impune atenției în analiza topicii enunțurilor construite cu complement direct este cea realizată cu participarea verbelor dublu tranzitive (**a întreba, a învăța, a asculta, a ruga, a sfătui** etc.), obiectivul analizei constituindu-l ordinea în care sunt distribuite complementul direct al ființei și complementul direct al lucrului: /Profesorul **I-a** ascultat **lecția**.;/ /**Mă** învață **multe**.;/ /**Te-a** rugat **ceva**.;/ /**L-a** învățat **a vorbi**./. Observăm că, în topica neutră stilistic, complementul direct al ființei se situează în antepunerea celui al lucrului. În topica afectivă, complementul direct al ființei poate fi postpus: /**Multe m-a** învățat!;/ /**Ceva te-a** rugat și el (și n-ai făcut!)/. În acest caz, cele două complemente stabilesc o poziție de contact.

Abrevieri:

C^D – complement direct;

O – obiect;

P – predicat;

S – subiect;

V – verb.

У статті доктора філології, лектора кафедри слов'янської філології Клузького університету імені Бабеша-Бойяй (Румунія) Санди Місірянцу "Топіка речень румунської мови, побудованих із прямим додатком" розглянуто відповідні типи речень у румунській мові, проаналізовано ситуації, у яких прямий додаток міститься перед дієсловом, після дієслова, або відмежовано. Підсумовується, що подібні ситуації зумовлюються значною мірою типом головного слова в словосполученні із прямим додатком.

Ключові слова: румунська мова, прямий додаток, топіка, експресивність, зв'язок слів.

В статье доктора филологии, лектора кафедры славянской филологии Клуцкого университета имени Бабеша-Бойяй (Румыния) Санды Мисирянку "Топика предложений румынского языка, имеющих прямое дополнение" рассматриваются данные типы предложений в румынском языке, проанализированы ситуации, в которых прямое дополнение расположено перед глаголом, после глагола, либо отделено от него другими словами. Делается вывод, что подобные ситуации обусловлены в значительной степени типом главного слова в словосочетании с прямым дополнением.

Ключевые слова: румынский язык, прямое дополнение, топика, экспрессивность, связь слов.

Dans notre étude nous nous proposons de mettre en évidence la place des énoncés présents dans la langue roumaine qui contiennent un complément d'objet direct (COD). Nous analysons les cas particuliers où ce type de complément est placé devant le verbe (antéposé), après le verbe (postposé) ou juxtaposé par rapport à son régissant. Nous avons constaté que les différentes variantes possibles sont généralement influencées par le régissant du COD.

Mots-clés: la langue roumaine, complément d'objet direct, ordre des mots, expressivité, variantes distributionnelles.

Bibliografie:

1. *Bejan D.* Gramatica limbii române. Compendiu. – Cluj-Napoca: Editura Echinox, 1997.
2. *Constantinescu-Dobridor Gh.* Sintaxa limbii române. – B.: Editura Științifică, 1998.
3. *Coteanu I.* Anticiparea complementului prin pronume, o regulă gramaticală nouă? // *Limba română*, XII, 1963, nr. 3.
4. *Drăganu N.* Morfemele românești ale complementului în acuzativ și vechimea lor. Un capitol de sintaxă românească. – B.: Institutul de lingvistică română, 1943.
5. *Gramatica limbii române.* Coord. Valeria Guțu Romalo. – B.: Editura Academiei Române, 2005.
6. *Guțu Romalo Valeria.* Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări. – B.: Editura Didactică și Pedagogică, 1973.
7. *Iordan I.* Gramatica limbii române. – B.: Editura Cartea Românească, 1937.
8. *Neamțu G.G.* Teoria și practica analizei gramaticale. Distincții și... distincții. – Cluj-Napoca: Editura Excelsior, 1999.
9. *Rosetti Al.* Istoria limbii române. Noțiuni generale. Ed. a II-a revăzută și adăugită. – B.: Editura Veritas, 1945.
10. *Șerbănescu Andra.* Întrebarea. Teorie și practică. – Iași: Editura Polirom, 2002.